
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

*Г.В. Герасименко,
кандидат економічних наук,
О.В. Позняк,
кандидат економічних наук,
Інститут демографії та
соціальних досліджень НАН України*

Тривалий час наукові дослідження міграційних процесів передбачали, що абсолютну більшість трудових мігрантів репрезентують чоловіки, які виступають основними годувальниками родин, тоді як жінки несуть відповідальність за дітей та домашню роботу, залишаючись удома. Традиційно жінок не вважали суб'єктами міграції взагалі чи розглядали як “залежних” та “вторинних” мігрантів, які супроводжують свою родину або чоловіка. Для позначення таких мігрантів використовувався термін “*dependants*” (залежні особи, утриманці). Проте за останні десятиріччя в гендерній структурі міжнародних трудових мігрантів спостерігаються радикальні зміни – жінки, як заміжні, так і самотні, часто краще освічені, ніж чоловіки, розпочали трудові міграції з метою забезпечення належного рівня життя для себе і своїх сімей.

За даними Відділу населення ООН, в кінці ХХ століття потік жінок-мігрантів зростав більш прискореними темпами, ніж чоловіків, у країнах, що є найважливішими реципієнтами трудових мігрантів. Окреслюється нова тенденція фемінізації міжнародної міграції, що є наслідком сучасних змін в структурі зайнятості та сегментації світового ринку праці.

У країнах Заходу дослідження гендерних аспектів міграції виокремилось у самостійну сферу наукової діяльності ще на початку 1980-х років. Причому ця тематика розвивалась водночас у кількох напрямках: з боку жіночих досліджень та феміністського руху [6; 7], з боку міграційних досліджень [14], у рамках проблем прав людини [12]. В результаті традиційне розуміння трудової міграції як переважно чоловічого заняття змінилось, і жінки були визнані самостійними агентами, що беруть участь в міграційних процесах нарівні з чоловіками (“*unattached migrants*” – самостійні, незалежні від пересування чоловіка або родини).

Нині з метою дослідження гендерних аспектів міграційних процесів створено організації різного рівня (міжурядові, національні, неурядові): фонди, громадські рухи, ініціативи тощо, які, крім того, є додатковими засобами контролю і гарантом дотримання прав мігрантів. Зокрема, при Відділі населення ООН організовано спеціальну експертну групу з міжнародної міграційної політики та статусу жінок-мігрантів, яка у 1990 р. розпочала роботу з розвитку гендерно-чутливого підходу до міграції.

Проте навіть західні дослідники відзначають недостатню увагу до гендерних проблем міграції, які почали досліджувати порівняно недавно [8, с. 3]. Що ж до вітчизняної науки, то практично всі дослідження, присвячені трудовим міграціям жінок, стосувалися проблем торгівлі людьми, а успішна жіноча зовнішня трудова міграція залишалася поза увагою дослідників. Дана стаття присвячена комплексному аналізу процесу реалізації жінками – громадянками України власної економічної активності на зовнішньому ринку праці.

Актуальність та значення дослідження гендерних аспектів міграційних процесів зумовлюються рядом чинників:

1) Фемінізація міжнародної міграції – прискорене зростання чисельності та питомої ваги жінок у складі міжнародних мігрантів.

Міжнародні оцінки свідчать, що починаючи з 1960-х років чисельність жінок-мігрантів не поступається чисельності чоловіків-мігрантів. Уже у 1960 р. жінки становили близько 47 з кожних 100 світових мігрантів, що проживають за межами країни народження. З цього часу частка жінок у загальній кількості міжнародних мігрантів поступово зростала (табл. 1). На 2000 р., жінки становили близько 51% усіх мігрантів у розвинутих країнах світу і майже 46% всіх мігрантів у регіонах, що розвиваються.

Таблиця 1

Питома вага жінок-мігрантів у загальній чисельності міжнародних мігрантів за основними регіонами світу, 1960–2000 рр., % [14]

Регіон / Роки	1960	1970	1980	1990	2000
<i>Всі регіони світу</i>	46.6	47.2	47.4	47.9	48.8
<i>Розвинуті регіони</i>	47.9	48.2	49.4	50.8	50.9
<i>Регіони, що розвиваються</i>	45.7	46.3	45.5	44.7	45.7
Європа	48.5	48.0	48.5	51.7	52.4
Північна Америка	49.8	51.1	52.6	51.0	51.0
Північна Африка	49.5	47.7	45.8	44.9	42.8
Центральна та Південна Африка	40.6	42.1	43.8	46.0	47.2
Південна Азія	46.3	46.9	45.9	44.4	44.4
Східна та Південно-Східна Азія	46.1	47.6	47.0	48.5	50.1
Західна Азія	45.2	46.6	47.2	47.9	48.3
Латинська Америка	44.7	46.9	48.4	50.2	50.5

2) Зміна ролі жінок у родині, суспільстві, економіці.

Якщо раніше жінки мігрували як члени родин, супроводжуючи своїх чоловіків, то тепер в більшості випадків вони виїждять закордон самотійно, залишаючи свої родини вдома. Це зумовлено як загальною емансипацією жінок, розширенням їх можливостей, підвищенням рівня освіти та професійної кваліфікації, так і розширенням сфери пропозиції ринку праці. Прискорений розвиток індустрії послуг, що нині забезпечує до 2/3 світових робочих місць, формує постійно зростаючу потребу економіки розвинутих країн у жінках-мігрантах, які зайняті некваліфікованою працею в сфері обслуговування [11].

Хоча основна частина мігрантів-жінок зайнята в тимчасових трудових міграціях, досить часто протягом свого життя вони здійснюють низку трудових поїздок закордон, укладають послідовний ряд контрактів або живуть і працюють в іншій країні протягом кількох років. Отже, зростає значення жінок-мігрантів як „годувальників” родин, від яких залежить рівень добробуту їхніх сімей.

Крім того, трудові міграції пов’язані з тимчасовим, а інколи і тривалим розривом сімейних зв’язків, відкладанням шлюбів та народження дітей. Зростання питомої ваги жінок і молоді у складі трудових мігрантів має значний вплив на демографічну ситуацію в країні, зокрема на рівень народжуваності.

3) Професійна гендерна сегрегація та сегментація міжнародного ринку праці.

Міжнародна трудова міграція призвела до сегментації ринку праці та виділення видів робіт, якими здебільшого зайняті мігранти — неprestижні робочі місця, що не потребують високої кваліфікації, з важкими умовами та низькою оплатою праці. Такий розподіл праці формується на основі не лише національної, а й гендерної сегрегації працівників, призводячи до виникнення типово жіночих секторів зайнятості, що у розвинутих країнах заповнюються переважно жінками-мігрантами з менш розвинутих країн.

Чоловіки-мігранти зайняті в різноманітних сферах діяльності — від некваліфікованої праці до посад, що потребують високої кваліфікації. А жіноча трудова міграція характеризується концентрацією в дуже обмеженій кількості „жіночих” професій, що асоціюються з традиційними гендерними ролями. Беручи участь в міжнародній міграції, жінки в основному відіграють роль дешевих постачальників різних послуг, включаючи громадські послуги (персонал готелів, ресторанів, барів тощо); домашні послуги (няні, домашні робітниця, догляд за особами похилого віку та хворими); індустрію розваг (танцівниці, аніматори, стриптизерши), секс-послуги.

Структурні зміни в моделях зайнятості жінок середнього класу західних країн супроводжуються девальвацією домашньої праці та діяльності з догляду за дітьми і особами похилого віку і призводить до зростаючої потреби в мігрантах, підвищення попиту на їх працю в сферах суспільних та домашніх послуг. Зокрема, за оцінками, з 1 млн. домашніх робітниць в Італії понад 50% становлять нерезиденти Європейського Союзу, а у Франції більше половини жінок-мігрантів зайняті в сфері домашніх послуг¹. Таким чином, мігранти з країн третього світу та інших перетворюються на той “трудоий резерв”, за допомогою якого підтримуються та розвиваються егалітарні гендерні моделі у розвинутих країнах, для чого використовується, в першу чергу, неprestижна праця жінок-мігрантів.

Що стосується зайнятості жінок-мігрантів в індустрії розваг, надійної статистики щодо цього бракує. Проте оцінити масштаби цього явища дають змогу такі цифри: лише в 2000 р. 103 264 жінки в’їхали до Японії як танцівниці та „аніматори” [9]. За офіційною статистикою, близько 5000 жінок були нелегально ввезені до Південної Кореї з метою зайнятості в секс-індустрії, хоча фактичні дані можуть бути значно вищими.

4) Підвищена вразливість жінок-мігрантів до дискримінації, експлуатації та порушення прав людини, зокрема торгівлі людьми.

Жінки-мігранти зазнають найбільшої дискримінації як учасники трудових відносин, оскільки знаходять роботу в неформальних, „тінювих” та криміналізованих сегментах зайнятості.

Гострою проблемою сучасної міграції є торгівля людьми (*trafficking*), яка набула загрозливих масштабів протягом останніх років. За оцінками, щороку жертвами торгівлі

¹ За даними Європейської Мережі з питань мігрантів, що зайняті в сфері домашніх послуг (RESPECT European Network of Migrant Domestic Workers). Website: <http://www.solidar.org>

людьми у всьому світі стають 800–900 тис. осіб, причому їх основну частину становлять жінки і діти [13]. Основними причинами, що зумовлюють міжнародну стурбованість зростанням масштабів торгівлі людьми є:

- грубі порушення прав людини;
- дефіцит гідної праці та застосування примусової праці й сучасних форм рабства;
- зв'язок між торгівлею людьми та організованою злочинністю;
- зв'язок між торгівлею людьми і секс-індустрією;
- недосконалість сучасного законодавства та політичних ініціатив.

Всі ці чинники визначають актуальність досліджень гендерних особливостей трудової міграції і в Україні. Проте передумови гендерних відмінностей у міграційній поведінці населення слід шукати на ринку праці. Хоча безробіття практично рівною мірою властиве і для чоловіків, і для жінок (відповідні показники безробіття за методикою МОП становили 9,4 і 8,8% у 2003 р.), жінкам складніше, ніж чоловікам, влаштуватись на роботу. Серед них спостерігається довша тривалість безробіття (23 проти 21 місяців), що призводить до підвищеного ризику “застійного” безробіття і можливої втрати економічної активності. В поєднанні з низькими рівнями оплати праці в традиційно жіночих сферах діяльності та обмеженими можливостями кар’єрного просування, що зумовлені гендерними стереотипами, менш сприятливе становище жінок на ринку праці змушує їх шукати додаткові шляхи підвищення рівня добробуту – в тому числі і за рахунок трудових міграцій закордон. Важливе значення має і зв'язок гендерних аспектів міграції з проблемою бідності, оскільки саме для жінок, які переважають у складі соціально вразливого населення, тимчасові міграції з метою заробітку іноді можуть стати єдиною стратегією забезпечення належного рівня життя.

Реалізація економічної активності на зовнішньому ринку праці включає два різних, хоча і подібних, процеси: власне трудову міграцію та економічний туризм. Першочерговими завданнями дослідження залучення жінок до цих процесів є оцінка їх масштабів та виявлення основних напрямів (розподілу учасниць трудових поїздок за країнами призначення).

За найбільш реальними оцінками загальна кількість зовнішніх трудових мігрантів в Україні становить від 2 до 2,7 млн. осіб, кількість “човників” – від 350 до 700 тис. осіб. При цьому серед першого контингенту різко переважають чоловіки (близько 70%), до економічного туризму дещо частіше залучаються жінки. Враховуючи можливу похибку в оцінці співвідношення жінок і чоловіків у складі двох контингентів, масштаби жіночої трудової міграції можна визначити у 500–950 тис. осіб, обсяг участі жінок у “човниковій” торгівлі – у 180–420 тис. осіб.

Основними центрами тяжіння трудових мігрантів (обох статей) з України є Росія (40–50%), Польща (15–20%), Чехія (10–12%), Італія (близько 10%), Португалія (5–8%). При цьому спостерігаються істотні відмінності в напрямках зовнішніх трудових міграцій чоловіків та жінок. Так, серед основних країн-реципієнтів вітчизняної робочої сили різке переважання жінок спостерігається серед мігруючих до Італії, крім того, переважно жіночий характер має трудова міграція до Туреччини та Японії [4, с. 46], а також Греції. Росія та Португалія є країнами переважно чоловічої міграції з України, серед виїжджаючих до Польщі та Чехії співвідношення чоловіків та жінок майже таке ж, як і по всіх міграційних потоках (табл. 2). В цілому можна виділити чотири основні країни-реципієнти української жіночої робочої сили – Італію, Польщу, Росію та Чехію, причому потоки міграції жінок до трьох перших країн є приблизно однаковими (по 22–27% від загалу), потік до

Чехії – удвічі менший від середнього по трьох вищевказаних потоках, п’яте місце серед пріоритетів наших співвітчизниць посідає Греція. “Човники”-жінки більшою мірою, ніж чоловіки орієнтуються на Росію та Білорусь, і меншою мірою – на Польщу та інші країни далекого зарубіжжя.

Таблиця 2

**Питома вага жінок серед виїжджаючих до окремих країн
(за результатами різних досліджень), %**

Країна	Обстеження „Життєві шляхи населення України” ²	Облік трудових мігрантів сільської місцевості Тернопільщини ³	Опитування українських трудових мігрантів в Італії
Росія	19	11	-
Польща	36	36	-
Чехія	26	24	-
Італія	87	79	85 ⁴ -91 ⁵
Португалія	11	16	-
Греція	72	81	-

На жаль, відсутність дієвого моніторингу зовнішніх трудових міграцій не дозволяє оцінити динаміку цього процесу, однак, фрагментарні дані дають підстави стверджувати, що в останні роки відбувається деяке зростання частки жінок серед трудових мігрантів, пов’язане зі становленням стійких потоків заробітчання, розширенням закордонних контактів українських громадян і відповідним збільшенням впевненості жінок в успішності трудових поїздок, зменшенням остраху стати об’єктом торгівлі людьми.

Згідно з даними обстеження „Життєві шляхи населення України”⁶, сільські жінки інтенсивніше, ніж міські беруть участь у трудових міграціях – у сільській місцевості в трудових міграціях задіяно 2,8% жінок віком 15–70 років, тоді як у міських поселеннях – 1,5%. Навпаки, “човникова” торгівля набула незрівнянно більшого поширення в міських поселеннях: лише 17,7% жінок-“човників” представляють сільську місцевість. Трудові мігрантки – майже виключно особи віком 20–49 років, тобто представники найактивніших в економічному та репродуктивному відношенні вікових груп. Максимальний рівень

² Обстеження з проблем трудових міграцій “Життєві шляхи населення України” було проведено в березні 2001 р. на засадах додаткового модуля до Обстеження з питань економічної активності населення. Обстеження охопило 8 областей: Волинську, Донецьку, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Луганську, Рівненську та Чернівецьку. В перелічених областях було опитано близько 18 тисяч мешканців у віці 15–70 років (8 тис. домогосподарств), які репрезентують усіх громадян України відповідного віку цих регіонів [1].

³ Здійснені Тернопільським обласним центром зайнятості в жовтні 2001 р. Обстеження мало характер суцільного спостереження, інформацію про ситуацію в сфері трудових міграцій по кожному селу надавали сільські ради (відповідальні особи яких добре обізнані з реальним станом справ у власному селі) [5].

⁴ Масове соціологічне опитування українських заробітчан в Італії, проведене Західноукраїнським Центром „Жіночі перспективи” у 2002 р. [3].

⁵ Соціологічне дослідження „Стан сучасної української еміграції в Італії”, здійснене у 2003 р. соціологом Н.Шегдою [2].

⁶ Тут і далі аналіз спирається на результати цього обстеження як найбільш масштабного, якщо не зазначено інше.

участі в трудових міграціях спостерігається у віковому діапазоні 30–34 років. Загалом інтенсивне залучення жінок до трудових міграцій і, особливо, у “човникову” торгівлю починається в більш пізньому порівняно з чоловіками віці. Так, серед чоловіків підвищена інтенсивність участі у трудових міграціях спостерігається у віковому діапазоні 20–39 років, серед жінок – у віці 30–44 роки; серед жінок-”човників” лише одна з п’ятьох молодша 30 років, тоді як серед чоловіків – кожний третій.

Заміжні жінки більшою мірою залучені до трудової міграції, ніж особи, які ніколи не перебували в шлюбі. Багато в чому це пояснюється суттєвішими потребами сімейних бюджетів у надходженнях “міграційних грошей”, порівняно з бюджетами самотніх людей. Однак найбільш висока інтенсивність трудових міграційних поїздок властива розлученим: серед жінок-мігранток розлучені становлять чверть, тоді як у складі всіх жінок – 11%, першість розлучених жінок за рівнем участі в “човниковій” торгівлі є ще більш помітною.

Підвищена інтенсивність трудових поїздок серед розлучених властива і чоловікам, однак серед жінок ця закономірність виражена набагато яскравіше: питома вага розлучених серед жінок-”човників” у 8,5 раза, а серед трудових мігранток – у 4,3 раза більша, ніж серед їхніх колег-чоловіків (для усього населення віком 15–70 років співвідношення часток розлучених у структурі жінок і чоловіків становить 2,3:1).

Розлучені жінки, з одного боку, мають досвід сімейного життя і заробітку грошей для сім’ї, а з іншого – не пов’язані подружніми зобов’язаннями і не підпадають під ризик втратити сім’ю внаслідок тривалої розлуки. Крім того, представниці цього контингенту нерідко стикаються з проблемою утримання дитини без допомоги батька, і часто саме трудова міграція або економічний туризм стає чи не єдиним засобом вирішити цю проблему. Згідно з даними обстеження українських трудових мігрантів, що працюють в Італії, тільки 6,1% мігранток-жінок не мають дітей, тоді як понад 3/4 залишили вдома по 1–2 дитини, а майже 8% – по 3 і більше [3, с. 11].

Спостерігаються значні гендерні відмінності за частотою трудових поїздок, способом їх здійснення, тривалістю перебування за кордоном. Так, трудові мігранти-жінки їздять за межі України рідше, ніж чоловіки (в середньому 1,6 поїздки за рік проти 2,0) і перебувають у країні призначення зазвичай менше. Жінки помітно частіше від чоловіків вдаються до допомоги інших в організації поїздки, причому, якщо 7,4% чоловіків допомагав роботодавець, то жінки розраховували практично тільки на родичів, друзів і колег.

Трудова міграція для її учасниць зазвичай є основним видом економічної діяльності, а не доповненням до іншої роботи. Так, 79,0% жінок, які здійснили трудові міграційні поїздки в 2000 р., не мали постійної роботи в Україні в цей період. Водночас серед «човників» – таких лише 38,1%. «Човникова» торгівля головним чином відіграє роль вторинної зайнятості: близько 24,7% «човників» робили поїздки у вихідні дні, 8,6% – у відгул або домовлялися з адміністрацією, стільки ж брали відпустку за власний рахунок, 8,5% – їздили в період перебування в черговій відпустці. Показовим є те, що 14% учасниць «човникових» поїздок виїжджали за рубіж у рамках діяльності на основній роботі і використовували ці поїздки для заняття «човниковою» торгівлею. Можливості суміщення трудових поїздок за кордон з роботою в Україні у жінок виявилися набагато менш сприятливими, ніж у чоловіків. Як жінки-»човники», так і жінки-трудова мігранти частіше, ніж їх колеги-чоловіки використовували для поїздок чергову відпустку або відпустку за свій рахунок, і рідше – брали відгул або домовлялися з адміністрацією. Економічні туристки в 1,25 раза частіше здійснювали поїздки у вихідні дні і вдвічі рідше використовували для «човникової» торгівлі поїздки в рамках основної роботи.

Якщо українські трудові мігранти-чоловіки зайняті переважно будівельними роботами, то галузева структура зайнятості жінок-мігрантів у різних країнах – різна залежно від

потреб національних економік. Серед жінок, що працюють у Росії, третина зайнята в торгівлі (головним чином у роздрібній торгівлі з лотків і на ринках) і чверть – у будівництві; серед працюючих у Чехії 45,9% – у громадському харчуванні (продаж їжі в ресторанах, кафе, барах, їдальнях) і 31,5% – у промисловості (зокрема, випічка хліба і хлібобулочних виробів, виготовлення виробів з деревини). У сільському господарстві (овочівництво, вирощування фруктів, збір врожаю) зайнято дві третини українських жінок, що працюють у Польщі, ще майже 20% виконують роботу домашньої прислуги. Остання сфера діяльності переважає серед українських мігранток в Італії, причому в якості домашньої прислуги працюють за кордоном в основному жінки середнього і старшого працездатного віку.

Умови праці більшості українських мігранток за кордоном абсолютно не відповідають нормативам, встановленим як на батьківщині, так і в країні перебування, хоча тривалість роботи мігрантів-жінок виявилася приблизно на 10% меншою, ніж у чоловіків: для тих, хто вказав тривалість робочого дня, – 9,3 години проти 10,1, для тих, хто вказав тривалість робочого тижня, – 48,5 проти 57,2.

Узагальнення відповідей респондентів (експертів та трудових мігрантів) обстеження трудової міграції молоді, здійсненого Державним інститутом сім'ї та молоді, показує, що українські жінки заробляють за кордоном менше від своїх співвітчизників-чоловіків. Хоча максимальні заробітки мають програмісти та лікарі (представники обох статей), серед „масових мігрантських” професій найбільше заробляють будівельники та моряки, тобто особи переважно „чоловічих” професій. Як наслідок основна частина мігрантів-чоловіків заробляє по 300–1000 дол. США на місяць, більшість мігранток-жінок – по 200–300 дол.

Загалом наші громадянки, як правило, задоволені умовами власної праці, вони свідомо погоджуються працювати в напруженому режимі з метою заробити якомога більше коштів. Більшість респонденток цілком задоволені здійсненими трудовими поїздками. На питання, що стосується рівня задоволеності поїздкою, варіанти відповідей „Цілком задоволений” і „Скоріше задоволений” обрали більше половини трудових мігранток (без врахування тих, хто вагався з відповіддю – понад три чверті). Серед жінок-„човників” питома вага задоволених здійсненою поїздкою виявилася ще вищою. Як серед „човників”, так і серед трудових мігрантів жінки в цілому задоволені роботою за кордоном більше, ніж чоловіки.

Готові при нагоді повторити трудову поїздку 78,4% жінок-„човників” і 74,8% трудових мігранток. Ще частіше представниці останнього контингенту висловили бажання здійснити трудову поїздку за кордон за підтримки і допомоги державних установ з відповідним забезпеченням соціального захисту. Показово, що жінки більше, ніж чоловіки схильні перебувати під опікою держави. Це пов'язано з вищим рівнем небезпеки, що загрожує українським жінкам за межами України (зокрема небезпекою потрапити в тенета ділків секс-бізнесу), так і з патерналістськими орієнтаціями, що більшою мірою властиві жінкам, ніж чоловікам.

Отже, основними особливостями жіночої трудової міграції є:

- жінки під час перебування за кордоном є вразливішими порівняно з чоловіками, зокрема їм більше загрожує небезпека стати об'єктом торгівлі людьми, відповідно серед жінок частіше поширені патерналістські орієнтації;
- заробітки українських жінок за кордоном зазвичай є меншими, ніж у чоловіків, що пов'язано насамперед з переважним заняттям українських громадян низькокваліфікованими роботами (важка „чоловіча” праця здебільшого оплачується краще, ніж ті некваліфіковані роботи, де традиційно задіяні жінки);

- для жінок трудова міграція або економічний туризм частіше стає засобом виживання, а не джерелом забезпечення достойного рівня життя, особливо це стосується одиноких матерів.

Проблеми регулювання зовнішніх міграційних поїздок українських жінок мають вирішуватися в контексті реформування державної політики трудових міграцій. Разом з тим жіноча міграція потребує особливої уваги з боку державних структур і відповідно вироблення специфічних заходів, спрямованих на посилення соціальної захищеності мігранток, “пост-міграційну” підтримку жінок щодо адаптації в українському суспільстві, яке змінилося за період їхньої відсутності.

Першочергове значення має легалізація трудової міграції населення, оскільки саме зайнятість жінок, які працюють за кордоном, як правило, буває витіснена до сфери неформальних, незаконних, а іноді навіть кримінальних відносин. Відповідно, подальшого розвитку потребують офіційні канали працевлаштування, які б орієнтувались на традиційно „жіночі” види зайнятості (громадські послуги, домашнє обслуговування, догляд за дітьми, хворими та особами похилого віку тощо). Необхідно посилити контроль за діяльністю організацій-вербувальників робочої сили з метою уникнення випадків торгівлі людьми та захисту прав українських громадян, що працюють за кордоном. Крім того, для визначення та попередження випадків дискримінації та експлуатації мігрантів потрібно здійснювати моніторинг таких найбільш поширених сфер неформальної зайнятості, як сільське господарство, домашні послуги, індустрія розваг. Це потребує співпраці та координації зусиль вітчизняних та іноземних урядових установ, міжнародних структур і громадських організацій, започаткування активного переговорного процесу з країнами-реципієнтами української робочої сили, спрямованого проти дискримінаційних методів імміграційної політики та практик, які порушують права людини.

Проблема торгівлі жінками вже набула значного суспільного резонансу в Україні та світі. Проте інформованість населення щодо можливих ризиків при здійсненні міграційних поїздок на сьогодні є недостатньою і зумовлює необхідність просвітницької і роз’яснювальної роботи серед контингентів потенційних трудових мігрантів. Потребує розвитку мережа консультаційних центрів з питань працевлаштування за кордоном як в Україні, так і при вітчизняних дипломатичних представництвах в інших країнах; засобів оперативної допомоги („гарячих ліній”, „телефонів довіри”) для осіб, які зазнали порушення своїх прав.

Нарешті, не менш важливими, ніж протидія трафікінгу, є заходи з допомоги, соціальної адаптації та реабілітації жертв торгівлі людьми, а саме – створення спеціальних кризових центрів, виділення фінансових ресурсів для повернення постраждалих осіб на батьківщину та надання необхідної медичної або психологічної допомоги, забезпечення для них можливостей профорієнтації та працевлаштування в Україні.

Джерела

1. *Зовнішні трудові міграції населення України* / За ред. Е.М.Лібанової, О.В.Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
2. *Музиченко Я.* Ніч і день українців у Італії / Україна молода №171. – 15 вересня 2004.
3. *Соціальне обличчя новітньої української трудової міграції.* – Львів, 2003. – 40с.
4. *Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини* – К., 2003. – 157 с.

5. *Трудова* міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти. – Тернопіль: Лідер, 2002. – 52 с.
6. *Afshar, Haleh* (ed.). *Women, Work, and Ideology in the Third World*. Tavistock publications, 1985.
7. *Chant, Sylvia* (ed.). *Gender and Migration in Developing Countries*. – London, 1992.
8. *Miller, Linda*. *Gender and International Labour Migration: a Networks Approach*. *Social Justice*, Fall 1996. – V.23. – N.3 – P.38(16).
9. *M. Matsuda*, *Japan: An Assessment of the International Labour Migration Situation. The Case of Female Labour Migrants* (Geneva, ILO GENPROM Series on Women and Migration, 2002), P.3.
10. *Nash, June and Safa, Helen* “Sex and Class in Latin America”. – New York, 1976.
11. *Phizacklea Annie*/ *Migration and Globalization: A Feminist Perspective* // in *Khalid Koser & Helma Lutz* (eds.) *The New Migration in Europe. Social Construction and Social Realities*. Basingstoke: Macmillan, 1998.
12. *The Human Rights Watch Global Report on Women’s Human Rights*, USA, 1995.
13. *United States, Department of State, Trafficking in Persons Report* (Washington D.C.: United States Department of State, 2003), P.7.
14. *Zlotnik, Hania*. “Data Insight The Global Dimensions of Female Migration” in *United Nations, International Migration Report: 2002*. – No. E.03.XIII.4 (New York, United Nations, 2002).

Анотація. В статті досліджуються гендерні особливості реалізації трудових міграцій населенням України. В цьому контексті проаналізовані мирові тенденції фемінізації міжнародної міграції, визначені фактори, які передопределяють актуальність і практичне значення впровадження гендерних підходів до міграційних досліджень. Розглянуто гендерну структуру вітчизняних трудових мігрантів, особливості організації і географії поїздок, відмінності в сфері зайнятості і умовах роботи жінок і чоловіків за кордоном. Очерчені специфічні проблеми, з якими стикаються українські жінки на ринку праці іноземних держав, і запропоновані підходи до їх вирішення.

Abstract. The publication is devoted to investigation of gender peculiarities of realization of labour migration of the population of Ukraine. In this context, the global trends of feminization of international migration are analyzed, the factors of urgency and practical importance of gender approaches to migration studies are defined. Gender structure of labour migrants is investigated, as well as peculiarities of organization and geography of trips, disparities in the area of employment and condition of work of women and men abroad. The specific problems, faced by the Ukrainian women at labour market of foreign countries are determined; the approaches to their solving are proposed.